

LA BARRACA DE JOSÉ ARNAU

El record més llunyà que tinc de la Font de la Salut és d'una vegada que hi vaig anar amb mon pare, un dia de fira a la tarda, a comprar unes pistoles de joguina d'aquelles de l'Oest en una paradeta de les que es posaven al mig de la plaça en dies de romeria. Jo devia tenir quatre anys. Ens va atendre una dona de mitjana edat amb una bata de quadrets blau cel i blancs. Mon pare hi va mantenir una conversa distesa al voltant del que compràvem. Encara ara no m'he pogut treure la idea que, aquella volta, ens deixàvem una part de la joguina per pagar o alguna cosa així, i que tornàriem més endavant per acabar, o potser per continuar, el tracte amb la venedora.

Cada vegada que hi havia romeria, a començaments dels anys setanta del segle passat, anava amb els meus pares a la barraca de José Arnau a celebrar la diada. De fet, cap de les convocatòries romeres de la Font de la Salut, almenys les que eren actives en aquella època, coincidia amb la temporada de cacera,

de manera que la barraca, organitzada a partir d'una alzina central immensa, es convertia per als xiquets de les parelles que s'hi ajuntaven en un laberint d'allò més atractiu, en què les fantasies d'aventures infantils es podien convertir en realitat. A més de l'arbre central, la barraca tenia conductes fets de branques que donaven a altres arbres menors —oliveres, garrofers—, envoltats adequadament, amb unes gàbies arran de terra fetes de cortina de filferros per la part de dins de l'arbre i de tela metàl·lica per la part de fora. D'aquesta manera els pardals que feien cap a terra hi acudien pensant que era una fugida a l'exterior i hi quedaven atrapats, així que no calia perseguir-los necessàriament per agafar-los. El parany era perfecte.

Les trobades de romeria a la barraca de José Arnau consistien en un dinar que s'allargava fins ben entrada la tarda. Al matí, la gent hi anava acudint per començar a preparar l'àpat, que solia ser de paella, cuinada a la gran graella d'una xemeneia exterior a la caseta que feia d'habitatge de la barraca. Al Maestrat, les construccions tradicionals del camp eren en aquella època molt precàries. Els masos s'havien acabat d'abandonar no feia pas tant, i les casetes de terme, tal com se les anomena, encara guardaven la funcionalitat d'habitatge intermitent.

Recordo aquells dinars, aquelles festes, que devia freqüentar fins als dotze o tretze anys, com un temps lluminós, fet de coses senzilles i persones amabilíssimes, que tenien un ànim entusiasta, sempre jugant amb els xiquets i fent broma entre una conversa pública destinada a passar-ho bé. La cita que no passava mai per alt era la del 8 de setembre, dia de la Mare de Déu, a finals d'estiu, quan la força de la calor començava a declinar lleument i la fresca de la mar pujava fins al pujol on és la barraca, sobre la serra d'en Menor, ben amunt de la fondalada

de l'ermita. Sota els arbres, la migdiada passava menjant de festa i fent gresca, entre la llum tamisada pel fullatge i l'oreig balsàmic de la marina.

Així com arriba al capdamunt de les muntanyes que l'envolten, aquesta qualitat de l'aire és un dels encants que un dia devien impulsar la construcció de l'ermita i de les edificacions que l'envolten. Al fons de la vall, en el pas natural d'un barranc enmig de la serra, la Font de la Salut és un punt geogràfic on arriba concentrat, com empès pel vent, l'aire humit de la Mediterrània, de la vora de la mar. Les propietats benèfiques d'aquest aire humit, juntament amb la fama estrictament religiosa de les aigües de la font, van convertir aquest lloc en un centre d'interès turístic molt abans que el turisme existís com a tal. Sense que això tingui a veure poc o molt amb els seus orígens, el mateix nom del santuari ja fa pensar en una condició medicinal, indestruable del component espiritual. I això sense tenir cap instal·lació balneària. La salut havia de fer referència a la puresa i equilibri de la composició de l'aire, moderadament humit, que havia de fer del lloc un refugi especial contra la calor. Un lloc en què el creient podia reconfortar l'esperit i retrobar la salut de l'ànima.

Als anys setanta, aquestes coses havien passat a millor vida. Els darrers estadants estacionals de l'hostatgeria van abandonar el seu costum just aleshores i l'edifici va perdre definitivament la seva funció hostalera. Les darreres estiuejants benicarlandes, dones grans que havien practicat el costum de tota la vida, van deixar d'acudir-hi potser per extinció. Se'n conservava la tradició romera i el conjunt arquitectònic ja feia temps que havia entrat en una decrepitud imparable. Una decrepitud que afectava igualment la basílica. La gent, això no obstant, hi continuava

acudint. De Traiguera i també de Canet lo Roig. Al capdavant, devia ser el costum festiu allò que movia la gent a anar a la Font de la Salut en dies com aquells. Això no vol dir que el component religiós sigui menor. Ja se sap que la festivitat valenciana és molt consistent i el component religiós n'és condició indispensable, si bé la festa acaba sempre transcendent aquesta dimensió religiosa per assolir la vivència plena. Potser en aquell moment assistís a alguna missa de romeria amb ma mare, la basílica plena de gom a gom mentre la llum del dia es filtrava per les finestres de les cúpules i inundava d'una tonalitat blavosa aquell espai interior de la glòria divina. Una tonalitat que feia pensar en el cel. Aquelles finestres altíssimes dels edificis religiosos de Traiguera sempre van cridar-me d'allò més l'atenció. Les de la basílica de la Font de la Salut i les de l'església de l'Assumpció. La intensitat lluminosa d'aquells orificis arbitraris en un dia de festa i de sol havia de tenir un significat o altre incommensurable, com una eixida a l'infinit, una porta dels somnis celestials. Era així que es conformava l'educació religiosa de la canalla. O potser eren imaginacions meves com les que proporcionaven els arbres envoltats de la barraca, mentre els recorria amb unes pistoles de plàstic inventant històries ni tan sols vistes a la tele, que encara no havia entrat a casa, sinó als tebeos.

UN CAMÍ DE PEDRA

Quan tenia quatre anys, van regalar-me una bicicleta per Reis. Era una bicicleta molt baixeta, de color verd, amb les rodes molt grosses. A casa hi havia, hi ha hagut sempre, molta afició al pedal. Mon germà Tino, amb tres anys més, ja tenia una bicicleta infantil de corredor. Al principi va costar-me bastant habitar-me a l'equilibri de les dues rodes. De seguida, això no obstant, la bicicleta va ser un mitjà de transport que va permetre'm eixir dels límits immediats dels carrers del poble. Els pares havien començat a transformar un tros d'oliverar en hort, a prop del barranquet dels Camps, i a l'estiu mon germà i jo hi anàvem amb les nostres bicicletes. Les dues primeres vegades, quan encara no dominava prou el vehicle, vaig caure. Allò em va causar una por, un respecte inicial per les dues rodes que va perdurar en el temps més enllà de la millora de les meves aptituds al manillar.

Per aquell temps, el meu amic José Alberto Griñó també va proporcionar-se una bicicleta de característiques semblants.

En aquella època, a Traiguera, la plaça que havia quedat després que es colgués la bassa dels Esterrers, que els xiquets que no la vam arribar a conèixer ja anomenàvem simplement «la pista», s'havia convertit en el centre d'esbarjo de la canalla en sortir d'escola. Era un terreny a mig urbanitzar, una zona verda incipient, envoltada d'una vorera impossible, amb una pista de ciment quadrada al centre, que tant servia a l'agost per al ball de festes com la resta de l'any per jugar a futbol. En aquella plaça, amb la bicicleta s'hi podien fer voltes fins a l'esgotament i també es podia sortir dels límits urbans.

Una vegada amb José Alberto vam anar una mica més enllà, i vam travessar la carretera que circumval·lava la vila a quatre passes de la pista. Era una tarda que declinava de pressa cap al capvespre. Segurament ell devia conèixer més aquella zona perquè la seva família tenia un tros vora el toll de la Caldera, al barranc que allí s'anomena de la Mare de Déu, més avall de la Jana i més amunt de Sant Jordi, tot i tractar-se del mateix barranc de Surrac que desemboca al mar a Vinaròs amb el nom d'Aiguaoliva. El fet de travessar la carretera era, no cal dir-ho, una transgressió. Des del poble fins al pont que creua el barranc hi ha una baixada bastant llarga que aleshores semblava molt empinada. El nostre domini de la bicicleta ja devia haver millorat, així que vam aviar-nos temeràriament costa avall.

En aquell moment, a començaments dels anys setanta, el camí de la Font de la Salut encara era tot empedrat. Era, dit amb propietat, un camí de pedra. Es tractava d'un camí antic i significativament distingit. Amb tota seguretat l'únic de Traiguera i possiblement un dels ben pocs que hi havia al Maestrat amb aquestes característiques. Com és natural, en aquestes coses jo no hi pensava ni poc ni gaire, però vist des de la perspectiva

que dóna el temps, devia tractar-se sens dubte d'un camí del tot senyorial, un camí especial que conduïa a un lloc no menys important: el santuari de la Font de la Salut. Abans d'arribar al pont del barranc, a mà esquerra fent partició amb el camí que va al toll de la Caldera, hi havia les restes d'un prigó anorreat. Un prigó, també dit peiró, és una construcció o monument religiós molt característic del Maestrat i dels Ports de Morella. Un restaurant d'anomenada de Catí pren el nom del que marca el camí de l'ermita de la Mare de Déu de l'Avellà. Un de singular es troba davant la porta de Sant Miquel de Morella. Té l'interès que, a la base de la creu, hi ha representades figures humanes que recorden els participants en la trobada de 1414: el rei Ferran I d'Antequera, el papa Benet XIII i sant Vicent Ferrer; una trobada del més alt nivell polític per desencallar la situació creada pel Cisma d'Occident, que Benet XIII va desbaratar amb la seva contumàcia d'aferrar-se a la tiara papal. El camí de Traiguera a la Font de la Salut tenia antigament set prigons, que corresponien als set dolors de la Mare de Déu. Aquell que hi havia al trencall del camí del toll de la Caldera era el segon. El primer havia desaparegut ja als anys trenta i estava situat arran de la bassa. El setè, ja a les envistes del santuari, devia ser al seu temps el més gran peiró cobert que la cristiandat havia alçat a l'occident d'Europa. No hi ha exemples semblants de tanta monumentalitat. Per força havia de ser impressionant. Alçat el 1598, va esculpir-se en un estil clarament renaixentista. A diferència dels altres, que eren columnes primes, generalment hexagonals, coronades per una creu amb més o menys decoració, el prigó de la Mare de Déu està constituït per una imponent columna jònica, coronada per un grup escultòric complex, que integrava unes quantes figures.

Però en aquella primera ocasió no vam passar del pont del barranc. Els carrers de Traiguera havien estat asfaltats de poc i eren com autopistes, com aeroports, en comparació amb aquell camí de pedra atrotinat. Amb la bicicleta deixada anar costa avall, costava de mantenir el manillar recte topant amb les pedres enclavades a terra, arrodonides per l'erosió dels segles, polsegoses i tanmateix inamovibles.

Era un camí fet a consciència, pensat per perdurar. Quan anys més tard va remodelar-se la plaça de davant del santuari, que abans feia una baixada prolongada des de bastant abans del prigó cobert, van haver-se de treure les lloses que segles enrere havien servit per fer transitable, per urbanitzar la barrancada que era la vall del Miracle. Eren unes lloses grandíssimes, enclavades en perpendicular en el sòl, l'una al costat de l'altra. Una construcció senzilla i sòlida, a prova de torrentades, que en el moment de la remodelació patia un desgast més aparent que real.

Saltàvem camí avall alçant la pols amb les sandàlies i arrossegant les pedres soltes. No hi va faltar alguna tabalada, un estrip i algun xapall a la pell esgarrinxada en caure, foteses menors que potser tindrien avaluació en tornar a casa. L'important era l'aventura de sortir dels límits del poble, d'experimentar la sensació desconeguda de la velocitat camí avall, de volar, de provar per primera vegada els límits de l'autocontrol del cos. De ser lliure. Devia ser l'única vegada que vaig transitar pel camí de pedra de la Font de la Salut. El 1973 va ser asfaltat per primera vegada i el nou paviment va sepultar l'anterior, definitivament enfonsat en el substrat del temps.